

พหุวัฒนธรรมทางการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์
ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
Multi-culture in Food Preservation among Ethnic Groups in
the Special Economic Zone, Mae Sai District, Chiang Rai Province

จันจิรา วิชัย* เลห์ล่า تريเอากานุกูล

อาจารย์ประจำ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Chunjira Wichai* Lelar Treeaekanukul

Lecturer of School of Social Science, Chiangrai Rajabhat University
cwichai@yahoo.com

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าพหุวัฒนธรรมทางการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายถอดความมาจากการวิจัย "อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย" มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. รวบรวมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน 2. ศึกษาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และ 3. ศึกษาการคงอยู่ของการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรของการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน จำนวน 10 กลุ่ม ได้แก่ ไทยยวน ไทยลื้อ ไทยใหญ่ ไทยจีน ไตหย่า ละแ ละ ดาวอั้ง ล่าหู่ อาซ่า จีนยูนนาน ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในพื้นที่ที่กลุ่มชาติพันธุ์อาศัย และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเลือกแบบเฉพาะเจาะจงในเขตพื้นที่การบริหารงานของ 6 เทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ละ 2 คน รวมเป็น 20 คน การสนทนากลุ่มผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์และตัวแทนของหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ 1 ครั้ง จำนวน

ผู้เข้าร่วม 12 คน การศึกษาภาคสนามทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และการค้นคว้าจากเอกสารวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้ 1. การถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน พบว่า มีการถนอมอาหารประกอบด้วยการหมักดองผัก ผลไม้ ปลา เนื้อสัตว์ต่างๆ และการทำให้แห้งโดยอาศัยแสงอาทิตย์และความร้อนจากไฟ 2. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า การถนอมอาหารนั้นมีลักษณะคล้ายกันจนไม่สามารถแยกได้ว่าการถนอมอาหารแต่ละอย่างเริ่มต้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ใด และการบริโภคอาหารที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่มี Stigma และ Discrimination ทั้งในด้านผู้ขายและผู้ซื้อ 3. การคงอยู่ของการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่ากรรมวิธีในการถนอมอาหารยังคงเดิม แต่อุปกรณ์ที่ใช้ในการถนอมอาหารนั้นเปลี่ยนไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอ หรือต่างจังหวัด ทำให้การถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ของครอบครัวใหม่นั้นลดน้อยลง และการเปลี่ยนเตาหุงต้มจากเตาฟืนเตาถ่านไปเป็นเตาแก๊ส เตาไฟฟ้า ทำให้การย่างข้าวเหนียวเตาฟืนเตาถ่านนั้นหายไป

คำสำคัญ : พหุวัฒนธรรม การถนอมอาหาร กลุ่มชาติพันธุ์ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

Abstract

The study of multi-culture in food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone, Mae Sai District, Chiang Rai Province was transcribed from the study of cultural identity in multicultural society of ethnic groups in the Special Economic Zone, Mae Sai District, Chiang Rai Province. The research was aimed to study 1. food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone, 2. cultural assimilation of food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone, and 3. existence of food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone. Population of the qualitative research were divided into three categories: the 10 ethnic groups living in the Special Economic Zone included Thai Youn, Thai Lue, Thai Yai, Thai Khuen, Tai Yah, Lua, Dara-ang,

Lahu, Akha, and Yunnan Chinese; formal and informal leaders of communities where the ethnic groups was living; and governmental and private organizations which worked with the ethnic groups. Samples were purposively selected from six local administrations. Data was collected through interviews of two key informants per each group totally 20 persons, one focus group discussion with 12 representatives of communities and organizations working with the ethnic groups, field study of all ethnic groups, and documentary study, and finally analyzed by the content analysis.

The results were as follows. 1. Food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone: food was preserved with fermentation of vegetables, fruits, fish, and meat; and drying by sun light and heat. 2. Cultural assimilation of food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone: food preservation of the 10 ethnic groups was closed to each other, so it could not identify who was the initiation; and consumption of food product from the ethnic groups was free of stigma and discrimination for the food sellers and buyers. 3. Existence of food preservation among ethnic groups in the Special Economic Zone: the methodology in food preservation was same as previous, but equipment was changed according to the advance of technology; detachment of household in different district and province was the cause of less food preservation in the new household; and change of stove from firewood and charcoal to gas and electricity made heating shelf above the firewood and charcoal stove gone.

Keywords : Multi-culture, Food Preservation, Ethnic Groups, Special Economic Zone

บทนำ

วัฒนธรรมคือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ รวมถึงผลผลิตที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ในแต่ละสังคม

เป็นตัวกำหนดสถานการณ์ จุดมุ่งหมาย ทัศนคติ คุณค่า ความเชื่อ รวมทั้งควบคุมพฤติกรรม และชีวิตของปัจเจกชน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเป็นผลมาจากการมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป วัฒนธรรมของแต่ละสังคมจึงมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองที่ไม่เหมือนของสังคมอื่น เป็นเสมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที เช่น มีภาษา เครื่องแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกัน (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 42-43, จันทรเพ็ญ อมรเลิศวิทย์. 2543 : 66 และ ผจงจิตต์ อธิคมนันท์. 2543 : 6)

ศรีศักร วัลลิโภดม (2544 : 11-12) กล่าวว่าผู้คนที่มิใช่เผ่าพันธุ์แตกต่างกันย่อมมีการสังสรรค์ระหว่างกัน โดยเริ่มจากการสังสรรค์ทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานที่สำคัญ และเป็นสิ่งที่นำไปสู่การสังสรรค์และความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่สุดก็เกิดการผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์กันขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีกลุ่มชนใดหรือเผ่าพันธุ์ใดที่ไม่ผสมผสานกับเผ่าพันธุ์อื่นเลย แต่ตรงข้ามกลับเกิดเป็นกลุ่มที่เป็นชาติพันธุ์ (Ethnic Group) ขึ้นมามากมาย ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งมาช้านานหลายชั่วคน ดังปรากฏในเมืองต่าง ๆ ที่มีผู้คนหลากหลายมาอยู่ร่วมกันนับเป็นยุคสมัยของพลวัตทางชาติพันธุ์ ส่งผลในด้านการปกครอง สิทธิทางศาสนา (Qadeer, 2014) เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ดำรงชีวิตตามวิถีของตน สิ่งที่เกิดเพื่อแสดงความเป็นตัวตนตามมานั้นคือแบบแผนทางวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ทุกกลุ่มนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ถูกนิยามด้วยสำนักทางประวัติศาสตร์ที่ตนเองสร้างขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง ความเป็นชาติพันธุ์จึงมีใช้อย่างไรบางอย่างที่สำเร็จรูปและมีเยื่อหุ้มที่ตราติดไว้อย่างแน่นอนตายตัว หากแต่เป็นการจงใจเลือกที่จะบ่งชี้ตนเองกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในเวลาใดเวลาหนึ่งเพราะการกระทำดังกล่าวให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ตน (ยศ สันตสมบัติ. 2544 : 122-124)

รูปแบบการแสดงออกที่ถูกเลือกใช้เพื่อนำเสนอความเป็นชาติพันธุ์คือ วิถีชีวิต หรือแบบแผนการใช้ชีวิต สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2543) พระราชทานความหมายไว้ดังนี้

"...สำหรับคำว่าวิถีชีวิตไทยนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าคือ ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น คนต้องรับประทานอาหารเช้าที่บ้านเรือนหรือที่อยู่อาศัย มีเครื่องนุ่งห่ม เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยต้องได้รับการรักษาดูแล และเพื่อให้ได้ความรู้ที่จะดำรงชีวิตก็ต้องเล่าเรียน ต้องทำมาหากินเพื่อหาเลี้ยงชีพ ต้องการเครื่องประเทืองใจ ความรู้สึกนึกคิด เครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นต้น ความเป็นอยู่ของคนในประเทศไทยมีหลากหลาย ผู้ที่ศึกษาวิเคราะห์จะต้อง

มีกรณีศึกษาเป็นพิเศษ ไม่สามารถศึกษาสังคมเพียงแห่งเดียว กล่าวว่าเป็นวิธีชีวิตไทย เราจะมีความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตเช่นไรขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน..."

อาหารจึงเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญที่ใช้บอกเล่าอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ในสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทย

วิถีชีวิตในอดีตที่พึ่งพาอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติตามฤดูกาล และความจำเป็นในการปกป้องตนเองจากสงครามการแย่งชิงอำนาจระหว่างหัวหน้า วัตถุประสงค์ในการประกอบอาหารจึงถูกแปรรูป เก็บรักษาไว้ให้สามารถมีบริโภคนอกฤดูกาล ภาวะสงคราม ในช่วงของการหลบหนีและการเดินทาง วิธีการที่ใช้ในการถนอมอาหาร ประกอบด้วยการเก็บในสภาพสด และการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารชนิดต่าง ๆ เช่น การทำให้แห้งด้วยการตากแดด การกวน การต้มหรือหนึ่งแล้วตากแห้ง และด้วยการรมควัน การเชื่อม การทอดหรือการคั่ว การหมักเกลือ และการหมักดอง (บุหลัน พิทักษ์พล. 2538) การถนอมอาหารเป็นภูมิปัญญา องค์ความรู้ของบรรพชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ควรได้รับการศึกษา เพื่อบอกเล่าเรื่องราว เก็บรักษา และถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป ในวิถีชีวิต ที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้

ผลการศึกษาพหุวัฒนธรรมทางการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายถอดความมาจากกรณีวิจัยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการรวบรวมประวัติความเป็นมา การเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิตอยู่ด้วยปรับตัว และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับสังคมใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละกลุ่ม ที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย ภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ยังคงมีการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองเอาไว้ ก่อนที่จะถูกกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมถาโถม กลืนกลายสูญหายไป ผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อกระทรวงวัฒนธรรม หน่วยงานของรัฐ องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนที่ทำงานด้านชาติพันธุ์ได้นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมให้มีการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน
2. เพื่อศึกษาการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

3. เพื่อศึกษาการคงอยู่ของการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ การสนทนากลุ่มผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ และหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาภาคสนาม และการค้นคว้าจากเอกสาร โดยมีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ศึกษาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มชาติพันธุ์ 10 กลุ่มที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย ไทยยวน ไทยลื้อ ไทยใหญ่ ไทยจีน ไตหย่า ลีวะ ตราอั้งลาหู่ อาข่า และจีนยูนนาน
2. ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในพื้นที่ 10 กลุ่มชาติพันธุ์อาศัย
3. ตัวแทนจากเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับ 10 กลุ่มชาติพันธุ์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง 10 กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ในการศึกษาเลือกแบบเฉพาะเจาะจง อาศัยอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งอยู่ในเขตการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 ระดับ ได้แก่ เทศบาลตำบล 3 แห่ง กับองค์การบริหารส่วนตำบล 3 แห่ง ดังนี้

1. เทศบาลตำบลแม่สาย
2. เทศบาลตำบลห้วยไคร้
3. เทศบาลตำบลเวียงพางคำ
4. องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะช้าง
5. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งผา
6. องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งงาม

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ แนวคำถามในการสนทนากลุ่มผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์และหน่วยงานที่ทำงานร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์

ซึ่งเป็นแนวคำถามปลายเปิดที่สร้างตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย และแบบบันทึกการสังเกตเวลาลงพื้นที่

การหาคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ และแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 2 ท่าน ตรวจสอบและปรับแก้ไขเพื่อให้เครื่องมือสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมและตอบ วัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างครบถ้วน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ทีมวิจัยจัดประชุมแนะนำขั้นตอนและวิธีดำเนินการ และนัดหมายการลงพื้นที่ กับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของกลุ่มชาติพันธุ์ 10 กลุ่ม ที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจ พิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และตัวแทนจากเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับ 10 กลุ่มชาติพันธุ์

2. ทีมวิจัยลงพื้นที่ที่ 10 กลุ่มชาติพันธุ์อาศัย เพื่อสัมภาษณ์ และเปิดโอกาสให้แต่ละ กลุ่มชาติพันธุ์แสดงการละเล่น และอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ

3. ทีมวิจัยจัดสนทนากลุ่มโดยเชิญ ตัวแทนจากเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับ 10 กลุ่มชาติพันธุ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยวิเคราะห์ ข้อมูลตลอดเวลาในระหว่างการทำวิจัย ใช้การบรรยาย หรือพรรณนา ตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดของการทำวิจัย

สรุปผลการศึกษา

1. การถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีแม่น้ำสายแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทยและ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีการติดต่อ ค้าขาย ผ่านแดนระหว่างสองประเทศ มาโดยตลอด มีกลุ่มชาติพันธุ์ 10 กลุ่ม ได้แก่ ไทยยวน ไทยลื้อ ไทยใหญ่ ไทยจีน ไตหย่า ลีวะ ดาราอั้ง ลาหู่ อาข่า จีนยูนนาน กระจายอาศัยอยู่ทั่วไป โดยมีไทยยวนเป็นคนพื้นถิ่น และอีก 9 ชาติพันธุ์ทยอยย้ายออกจากสาธารณรัฐประชาชนจีนภายหลังจาก การเปลี่ยนแปลง การปกครอง เลาะมาตามตะเข็บชายแดนของจีน เมียนมา และผ่านเข้ามาตั้งถิ่นฐาน บริเวณชายแดนของประเทศไทย ก่อนจะรวมตัวเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

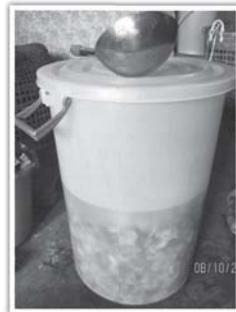
วิถีชีวิตในอดีตของทั้ง 10 กลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวข้องกับการผลิตพืชผลทางการเกษตร ตามฤดูกาลที่อาศัยปริมาณน้ำฝนจากธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติจากแหล่งน้ำ ป่าไม้ และพื้นที่สาธารณะรอบ ๆ ชุมชน ทุกกลุ่มชาติพันธุ์มีการเก็บรักษาถนอมอาหารเพื่อใช้บริโภค นอกฤดูกาลตามประเภทของอาหาร การถนอมอาหารที่พบในกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1 การหมักดอง

การถนอมอาหารด้วยการหมักดองของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย การหมักดองผักผลไม้ และการหมักดองปลา เนื้อสัตว์ต่างๆ ซึ่งพบในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ดังรูปที่ 1 และ 2

รูปที่ 1 อาหารที่ประกอบจากผักกาดดองของดารอ้าง และไตหย่า
ที่มา : จันจิรา วิชัย

รูปที่ 2 อาหารที่ประกอบจากหน่อไม้ดองและผักกาดดองของลีวะ และการดองเนื้อสัตว์ของไทยลื้อ
ที่มา : จันจิรา วิชัย

1.2 การทำให้แห้ง

การถนอมอาหารด้วยการทำให้แห้งของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ประกอบด้วย การทำให้แห้งโดยอาศัยแสงอาทิตย์ และความร้อนจากไฟ ดังรูปที่ 3-5

รูปที่ 3 อาหารและเครื่องปรุงที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารแบบทำให้แห้งของไทยเขินและไทยใหญ่
ที่มา : จันจิรา วิชัย

รูปที่ 4 การตากข้าวแต่น และห้องครัวที่ยังคงมีข้าวไว้วางอาหารและเครื่องจักรสานของอาข่า
ที่มา : จันจิรา วิชัย

รูปที่ 5 น้ำหนั่ง และข้าวแต่น สินค้าจากชุมชนไทยลื้อ
ที่มา : จันจิรา วิชัย

2. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่มในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน พบว่า การถนอมอาหารนั้นมีลักษณะคล้ายกันจนไม่สามารถแยกได้ว่า การถนอมอาหารแต่ละอย่างเริ่มต้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ไหน เช่น การดองผัก การดองหน่อไม้ การหมักปลาร้า การหมักปลาจ่อม การหมักปลาส้ม การหมักจิ้นส้ม (เนื้อเปรี้ยว) การตากข้าวเหนียวเป็นแผ่นกลมบาง การย่างฆ่า การรมควัน เป็นต้น ที่สำคัญ การบริโภคอาหารที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่มี Stigma และ Discrimination นั่นคือ ผู้ผลิตอาหารที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารของชาติพันธุ์นำเสนอสินค้าอย่างเปิดเผย ในขณะที่เดียวกันผู้บริโภคเลือกซื้ออาหารที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารของชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างเปิดเผย และไม่จำกัดการซื้ออยู่เฉพาะชาติพันธุ์ของตนเอง

3. การคงอยู่ของการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

การคงอยู่ของการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่มในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน พบว่า การถนอมอาหารยังคงพบได้ในกลุ่มชาติพันธุ์ กรรมวิธีในการถนอมอาหารนั้นยังคงเดิม แต่อุปกรณ์ที่ใช้ในการถนอมอาหารนั้นเปลี่ยนไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี เช่น การทำผักกาดดองเปรี้ยวของดาราอั้งที่จากเดิมใช้การขุดหลุมดิน ปูด้วยใบกล้วย วางผักแบบอัดแน่น และปิดทับด้วยใบกล้วยอย่างมิดชิดก่อนจะปิดหลุมด้วยดิน ทิ้งไว้จนเปรี้ยว เปลี่ยนมาเป็นอัดผักลงในไห และการทำให้แห้ง ทำให้ง่ายและรวดเร็วขึ้นด้วยเตาอบ เป็นต้น การแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอ หรือ ต่างจังหวัด ทำให้การถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ของครอบครัวใหม่นั้นลดน้อยลง และการเปลี่ยนเตาหุงต้มจากเตาฟืนเตาถ่าน ไปเป็นเตาแก๊ส เตาไฟฟ้า ทำให้การย่างฆ่าเนื้อเตาฟืนเตาถ่านนั้นหายไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. การถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

กลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม ได้แก่ ไทยยวน ไทยลื้อ ไทยใหญ่ ไทยเขิน ไตหย่า ลีวะ ดาราอั้ง ลาหู่ อาข่า จินยูนนาน พบว่า มีการถนอมอาหารประกอบด้วยการหมักดองผัก ผลไม้ ปลา เนื้อสัตว์ต่าง ๆ และการทำให้แห้งโดยอาศัยแสงอาทิตย์และความร้อนจากไฟนั้น

เป็นกระบวนการเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ทำได้เร็ว และทำได้ตามปริมาณวัตถุดิบที่มีอยู่ในแต่ละครั้ง ผลผลิตบางอย่างสามารถถนอมไว้นานจนข้ามฤดูกาล หรือข้ามปี เช่น ผักกาดดอง ปลาแห้ง เป็นต้น ผลการศึกษาสอดคล้องกับ เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์ (2556 : 9-10) ที่ศึกษาวิธีการประกอบอาหาร การถนอมอาหารและวิเคราะห์อาหารพื้นบ้านไทยทรงดำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบว่า วิธีการถนอมอาหารของไทยทรงดำ มีเพียง 3 วิธี คือ การหมักดอง การย่าง และการตากแห้ง และสอดคล้องกับการศึกษาของ วรา ชาญคำ (2556 : 217) ที่พบว่า อัตลักษณ์วัฒนธรรมการถนอมอาหารของไทยพวน ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี คือ ปลาส้มปัก ซึ่งเป็นการถนอมอาหารด้วยการหมักดอง

2. การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า การถนอมอาหารนั้นมีลักษณะคล้ายกันจนไม่สามารถแยกได้ว่าการถนอมอาหารแต่ละอย่างเริ่มต้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ไหน และการบริโภคอาหารที่ผ่านกระบวนการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่มี Stigma และ Discrimination ทั้งในด้านผู้ขายและผู้ซื้อ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ไม่มีการประทุษร้ายและการกีดกันทางชาติพันธุ์ สอดคล้องกับการศึกษาของ ศิริรัตน์ แอดสกุล (2542) ที่พบว่าชาวมอญบ้านม่วงได้มีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะคนมอญและคนไทยมีความสัมพันธ์เชิงบวก ยอมรับกันโดยไม่มีอคติใด ๆ ต่อกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสอดคล้องกับ เกรียงไกร เกิดศิริ (2551 : 18) ที่กล่าวว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีต หรือเรียกว่า เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้เป็นแผ่นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ และอยู่บนเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่างขั้ววัฒนธรรมทั้งหลาย จึงทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของคนต่างวัฒนธรรมมาตั้งแต่อดีตตกทอดมาถึงปัจจุบัน

3. การคงอยู่ของการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน

การคงอยู่ของการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 10 กลุ่ม พบว่า กรรมวิธีในการถนอมอาหารนั้นยังคงเดิม แต่อุปกรณ์ที่ใช้ในการถนอมอาหารนั้นเปลี่ยนไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหมู่บ้าน ต่างอำเภอ หรือ

ต่างจังหวัด ทำให้การถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ของครอบครัวใหม่นั้นลดน้อยลง และการเปลี่ยนเตาหุงต้มจากเตาฟืนเตาถ่าน ไปเป็นเตาแก๊ส เตาไฟฟ้า ทำให้การย่างข้าวเหนียวเตาฟืนเตาถ่านนั้นหายไป ทั้งนี้เพราะการเข้ามาของเทคโนโลยี อุปกรณ์เครื่องใช้ในบ้านและในครัว เปลี่ยนวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ สอดคล้องกับการศึกษาของ ปนัดดา บุญยสารน้อย และ หมี่ยิ้ม เซมมีอ (2547) ที่พบว่า คนอาข่าจำนวนมากก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกับคนไทยในชนบทและคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบทำให้ต้องตัดสินใจละทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมในหมู่บ้าน ปรับวิถีการใช้ชีวิตไปเป็นแบบในเมืองใหญ่ ที่คิดว่าดีกว่า และสอดคล้องกับการศึกษาของพระราชปรียัติ (สายัญ อรินทโม) และพระสุธีธรรมานุวัตร (2560 : 65) ที่พบว่า ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เปลี่ยนแปลงพุทธกระบวนทัศน์ของคนไทยคือด้านรูปธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบของวิถีชีวิต ประเพณีพิธีกรรม วัฒนธรรม และลดความสำคัญของพุทธกระบวนทัศน์ลง อาจกล่าวได้ว่าการคงอยู่ของการถนอมอาหารภายใต้กระแสสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เผชิญความท้าทายกับ Modernization ที่อยู่ในนโยบายพัฒนาประเทศ และสื่อสาธารณะ เสมือนเป็นอีกหนึ่งชาติพันธุ์ที่เป็น Idealism แฝงอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมของเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมกลุ่มชาติพันธุ์ให้รักษารูปแบบการถนอมอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์

1.2 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถสร้างมูลค่าจากอัตลักษณ์ วัฒนธรรมด้านอาหารได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ถอดบทเรียนเรื่องการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ ในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาอาหารที่เป็นยาของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละช่วงอายุของการเจริญพันธุ์ เพื่อจัดการองค์ความรู้ด้านอาหารและยาของกลุ่มชาติพันธุ์ก่อนที่จะสูญหายไป

ควรมีการศึกษารูปแบบหรือวิธีการถนอมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์เชิงลึก ทั้งองค์ประกอบ วิธีการ และคุณค่าทางอาหาร เพื่อเป็นการสืบสาน อนุรักษ์ พื้นฟูต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อู่ข้าวคนเฒ่า.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: รามการพิมพ์.
- _____. (2545). **สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวเวียดนาม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทร์เพ็ญ อมรเลิศวิทย์. (2543). **การจัดองค์การทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จุฬารัตน์ (งามจรี) ผดุงชีวิต. (2551). **วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟ พรินท์ จำกัด.
- พระราชปริยัติ (สายัญ อรินทโม) และพระสุธีธรรมานุวัตร. (2560). **ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธกระบวนทัศน์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของชาวไทยลื้อในล้านนา**. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*. 10(1) : 55-68.
- บุหลัน พิทักษ์พล. (2538). **การถนอมผลิตผลการเกษตร**. ใน *อาหารสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*, เล่มที่ 19. กรุงเทพมหานคร : โครงการสารานุกรมไทยฯ.
- ปนัดดา บุญยสาระนัย และหมี่ยิ้ม เซอมีเอ. (2547). **อาชีพหลากหลายชีวิตจากชุมชนเขาสุ่มเมือง**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2556). **อาหารพื้นบ้านไทยทรงดำ บางระกำ พืชญโลก : การวิเคราะห์ตามแนวหน้าที่นิยมและสังคมวิทยา**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ผจญจิตต์ อธิคมนันตะ. (2543). **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย**. ใน *การสัมมนาเรื่อง ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย*. วันที่ 12 กันยายน 2543 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ยศ สันตสมบัติ. (2544). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- (2551). บรรณาธิการ "คนพลัดถิ่น แรงงานอพยพกับการก้าวข้ามพรมแดน
รัฐชาติ" ใน **อำนาจ พื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติ
ในสังคมไทย เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).
วรา ชาภูคำ. (2556). **อัตลักษณ์ไทยพวน : กรณีศึกษาไทยพวน ตำบลบ้านกล้วย
อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2544). **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2542). **การดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ :
กรณีศึกษาชุมชนมอญ บ้านม่วงตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี**.
กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Qadeer, Mohammad A. (2014). Viewpoint : The Multicultural City. **Canadian
Journal of Urban Research**. Vol.23, issue 1, p116-126. 11p.
- Victor C. de Munck. (2013). A Theory Explaining the Functional Linkage
Between the Self, Identity and Cultural Models. **Journal of Cognition
and Culture**. Vol.13, Issue 1, p179-200. 22p.